

**Pieredzes apmaiņas pasākums
par sadarbību starp tiesībsardzības institūcijām/ prokuratūru un
pētnieciskajiem žurnālistiem: paneldiskusiju kopsavilkums
Rīgā, 2019.gada 14.-15.maijā**

1.paneldiskusija

Informācijas publiskošana kaitēs izmeklēšanai: kad tas ir/ nav pamatots arguments?

Moderators: Lauris Liepa, partneris, advokātu birojs “Cobalt”

Paneldiskusijas dalībnieki: Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldes priekšnieks Pēteris Bauska, Finanšu ministrijas Ēnu ekonomikas ierobežošanas koordinācijas departamenta direktors Edijs Ceipe, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieka vietiece Ineta Cīrule, ziņu portāla “Delfi” žurnāliste Gunita Gailāne, Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra Re:Baltica izpilddirektore Sanita Jemberga, Rīgas tiesas apgabala prokuratūras prokurors Aldis Lasmanis.

Diskusijas laikā tika aplūkoti vairāki problēmjautājumi:

- kā vislabāk sabalansējama informācijas atklātība un izmeklēšanas intereses?
- izmeklēšanas intereses kā arguments, lai nesniegtu informāciju/ ierobežotu sniedzamās informācijas apjomu;
- pārmērīgi plašas informācijas publiskošana un kaitējums izmeklēšanas interesēm.

Diskusijā galvenokārt tika apspriesti jautājumi par tiesībsardzības institūciju/ prokuratūras un mediju savstarpēju sadarbību un informācijas publiskošanas problemātiku.

Diskusijas dalībnieki atzina, ka sadarbība un informācijas apmaiņa starp tiesībsardzības iestādēm/ prokuratūru un medijiem pēdējā laikā ir uzlabojusies un šobrīd ir vērtējama apmierinoši. No žurnālistu puses tika uzslavēta sadarbība ar Korupcijas novēršanas apkarošanas biroja pārstāvjiem un atsevišķiem prokuroriem, kas, darbojoties savas kompetences ietvaros, tomēr sniedz mediju pārstāvjiem plašāku informāciju kā citi.

Lai arī sadarbība ir vērtējama apmierinoši, diskusijas dalībnieki identificēja vairākas problēmas, kuras nepieciešams risināt:

- 1) kriminālprocesa likuma 375.¹ panta “Žurnālistu tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem” interpretācijas iespējas un no tā izrietošās žurnālistu tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem. Šķēršļus šī panta piemērošanā rada daudzie ierobežojumi, kas vairumā gadījumu žurnālistiem liedz iepazīties ar izbeigto lietu materiāliem;
- 2) mediju pārstāvji piebilda, ka aktuāla problēma korektai informācijas atspoguļošanai sabiedrībai ir arī anonimizētie tiesu lēmumi kriminālprocesos, kas var turklāt radīt ierobežojumus kriminālprocesā iesaistītām personām attaisnot sevi publiskā telpā, ja tās nav vainojamas likumpārkāpuma izdarīšanā;

- 3) nav sakārtots jautājums par to, kam būtu jāinformē, un vai būtu jāinformē sabiedrība par izbeigto lietu iznākumu, piem., gadījumā ja iepriekš masu medijos parādījās ziņas par kādas amatpersonas šķietami izdarīto likumpārkāpumu, taču noskaidrojās, ka šī persona nav vainojama likumpārkāpuma izdarīšanā;
- 4) viens no ierobežojošiem argumentiem informācijas publiskošanas gadījumā ir izmeklēšanas intereses, kā rezultātā var tikt ierobežots medijiem sniedzamās informācijas apjoms. Mediju pārstāvji uzsvēra, ka institūciju sniegtajās atbildēs ne vienmēr ir skaidri formulēts, kas ir izmeklēšanas intereses – vai tās saistītas ar konkrēto procesuālo darbību veikšanu, vai arī te būtu runa par informācijas nesniegšanu, balstoties uz subjektīvu pieredzi, vai arī informācijas nesniegšana, skaidri nezinot, cik daudz ir atļauts atklāt;
- 5) tiesībsardzības institūcijas pamatoja, ka ir definēti vairāki gadījumi kuros nav atļauts sniegt informāciju, tas ir, izmeklēšanas noslēpums, valsts noslēpums, procesuālās darbības aktīvās izmeklēšanas fāzē u.c. Nereti izmeklēšanas darbības veic slēpti, taču ir bijuši gadījumi, kad šādas darbības ir traucētas informācijas izpaušanas dēļ.

Diskusijas laikā tika ieskicēti arī vairāki iespējamie risinājumi dažiem no minētajiem problēmjautājumiem:

- 1) šķēršļus Kriminālprocesa likuma 375.¹ panta piemērošanā rada daudzie ierobežojumi un to neviennozīmīgas interpretācijas, kas vairumā gadījumu žurnālistiem liedz iepazīties ar izbeigto lietu materiāliem. Viens no risinājumiem būtu grozīt likuma pantu atbilstoši visu interesēm, lai būtu viennozīmīgi skaidrs, kuros gadījumos informāciju drīkst sniegt un kuros ne. Attiecībā uz informācijas atklātību un izmeklēšanas iestāžu interešu aizsardzību, žurnālisti īpaši uzslavēja Administratīvās tiesas sniegtos lēmumus, kuros tiek atklāta plašāka informācija kā citu institūciju lēmumos;
- 2) ir svarīgi veidot un uzturēt sapratni par to, ka pārlietu liela atklātība tik tiešām var kaitēt izmeklēšanas laikā un uzsāktās darbības var kļūt neefektīvas, vēl vairāk, institūciju pārstāvjiem pašiem var nākties atbildēt tiesā par radušos situāciju. Tāpēc, lai izslēgtu kaitējuma iespējamības risku izmeklēšanas laikā, tiesībsardzības institūciju pārstāvji tomēr izvēlas informāciju žurnālistiem nesniegt/ sniegt ierobežotā apjomā.

Kā viens no risinājumiem efektīvai informācijas apmaiņai starp mediju un tiesībsardzības institūciju pārstāvjiem tika minēta sadarbība ar institūciju komunikatoriem (piem., preses dienests, sabiedrisko attiecību nodaļa, komunikācijas departaments u.tml.), veicinot lineāru, sakārtotu sadarbību. Visu diskusijā pārstāvēto valsts institūciju pārstāvji informēja, ka viņu institūcijās šādas struktūrvienības ir izveidotas un tās ir noderīgas sadarbībai ar medijiem. Minētie komunikatori veic arī starpnieka funkciju starp medijiem un attiecīgām amatpersonām. Diskusijas nobeigumā tika secināts, ka tiesībsardzības institūciju/ prokuratūras un pētniecisko žurnālistu starpā visticamāk vienmēr pastāvēs zināma spriedze, tāpēc šādās attiecībās būtiska ir sabalansētība un savstarpēja sapratne. Sadarbībā ir svarīgi atrast kompromisu, lai rezultātā spētu veikt institūciju un mediju funkcijas un nodrošinātu sabiedrības intereses kopumā.

2.paneldiskusija

Jaunā norma par žurnālistu tiesībām iepazīties ar krimināllietas materiāliem: piemērošanas juridiskie un praktiskie jautājumi.

Moderatore: Sandra Kaija, profesore, Rīgas Stradiņa universitāte

Paneldiskusijas dalībnieki: Tiesībsargs Juris Jansons, Latvijas Republikas Saeimas deputāts Andrejs Judins, Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas prokurors Māris Leja, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieka vietiece izmeklēšanas darbību jautājumos Ineta Cīrule, Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra Re:Baltica valdes priekšsēdētāja Arta Ģiga, vadošā TV producente pētnieciskās žurnālistikas raidījumiem Latvijā un TV pētnieciskās žurnālistikas raidījuma “Nekā personīga” žurnāliste Guna Gleizde, Datu valsts inspekcijas Juridiskās nodaļas vadītāja Agnese Gaile.

2018.gada novembrī Kriminālprocesa likums tika papildināts ar jaunu 375.¹ pantu (Žurnālistu tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem), kas paredz žurnālistiem tiesības iepazīties ar materiāliem pēc kriminālprocesa pabeigšanas un galīgā nolēmuma stāšanās spēkā. Savukārt Krimināllikums šajā pašā laikā tika papildināts ar 307.¹ pantu (Krimināllietas materiālu pavairošanas un to satura izplatīšanas aizlieguma pārkāpšana), kurā noteikta kriminālatbildība par krimināllietas materiālu pavairošanas un to satura izplatīšanas aizlieguma pārkāpšanu.

Diskusijas laikā tika aplūkoti vairāki problēmjautājumi saistībā ar krimināllietas materiālu nodošanu žurnālistiem:

- 1) Kriminālprocesa likuma 375.¹ panta regulējums ir lielā mērā vērst uz iespējām atteikt informācijas sniegšanu žurnālistiem nevis otrādi;
- 2) 375.¹ pants nav viennozīmīgi interpretējams, jo tiek piemērots arī izmeklēšanas noslēpuma koncepts, tādēļ žurnālistiem bieži atsaka sniegt informāciju. Institūciju pārstāvji arī uzsvēra, ka žurnālistiem izsniegtā informācija var nonākt aizstāvības rīcībā un tad to būs problemātiski izmantot tiesas procesā;
- 3) likumdevējs atbildību par informācijas nodošanu žurnālistiem ir uzlicis uz amatpersonām;
- 4) nav skaidrības kā rīkoties ar personu datiem, sniedzot informāciju uz ārpusi – kādā apjomā un veidā tos var sniegt/ publicēt (attiecīgi amatpersonas/ žurnālista atbildība);
- 5) publiski pieejamie tiesu gala nolēmumi satur minimālu datu apjomu, līdz ar to žurnālistiem nav iespējas no tiem iegūt datus dziļākas izpētes veikšanai. Tāpat žurnālistiem arī nav informācija par to, kad būs zināmi konkrēti tiesu gala nolēmumi, līdz ar to nav iespējams tiem sekot līdzi;
- 6) tiesu gala nolēmumi ir anonimizēti, tāpēc nav zināms, par kuru personu šis nolēmums ir pieņemts;
- 7) atklājot kādu informāciju uz ārpusi, ir jāņem vērā arī cilvēktiesības – nav īsti skaidrs, kur ir robeža starp cilvēktiesībām un sabiedrības informēšanas nepieciešamību;
- 8) sabiedrībai ir tiesības uz informāciju par kriminālprocesiem, taču, ja žurnālistiem nav pieejami krimināllietu materiāli, tad informācija sabiedrībai tiek balstīta tikai uz kādu personu subjektīviem viedokļiem, nevis konkrētiem faktiem;
- 9) diskusijas dalībnieki īpaši akcentēja 375.¹ pantā noteikto rehabilitējošo pamatu, proti, atsevišķi diskusijas dalībnieki vērsa uzmanību, ka Kriminālprocesa likumā būtu paplašināmi gadījumi, kad drīkst iepazīties ar krimināllietas materiāliem, t.sk. arī, ja kriminālprocess ir izbeigts uz rehabilitējoša pamata;

- 10) nav precīzi skaidrs, kā noteikt vai persona ir žurnālists (piem., vai blogeris ir žurnālists?), kad šī persona vērsas iestādē ar motivētu lūgumu iepazīties ar krimināllietas materiāliem.

Diskusijas laikā tika ieskicēti arī vairāki iespējamie risinājumi dažiem no minētajiem problēmjaudājumiem:

- 1) Kriminālprocesa likuma 375.¹ pants nav pilnīgs, bet pozitīvi ir tas, ka par šo jautājumu ir sāktas diskusijas un tagad parādās iespēja identificēt, ko likumā ir nepieciešams grozīt, lai nākotnē situācija uzlabotos. Žurnālisti ir aicināti ar atteikumiem no tiesībaizsardzības institūcijām vērsties pie Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas, kura tos apkopos un tad vērtēs, ko likuma normā ir iespējams uzlabot;
- 2) žurnālisti norāda, ka informācijai par noziedzīgām darbībām, ko ir izdarījušas amatpersonas, būtu jābūt atklātai. Žurnālistus interesē vien paši pārkāpumi (nevis izmeklēšanas vai operatīvās darbības), lai sniegtu attiecīgu informāciju sabiedrībai;
- 3) būtu nepieciešams diskutēt par Kriminālprocesa likuma 375.¹ panta otrās un trešās daļas “sapludināšanu”, neparedzot obligātos atteikuma gadījumus, bet katru gadījumu atstājot izvērtēšanai (piemēram, ja informācija neskar personas datu aizsardzību, tad informāciju var nodot žurnālistam u.tml.);
- 4) žurnālistam, vērsoties valsts iestādē ar iesniegumu iepazīties ar krimināllietas materiāliem, būtu nepieciešams savam iesniegumam pievienot dokumentu, kas apliecinātu piederību žurnālista profesijai, lai iestādes pārstāvji varētu pārlicināties par to, ka iesniedzējs ir žurnālists.

Diskusijas laikā tika secināts, ka Kriminālprocesa likuma 375.¹ pantā noteiktās žurnālistu tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem no praktiskā viedokļa rada virkni neskaidrību gan žurnālistiem, gan tiesībaizsardzības iestāžu un prokuratūras pārstāvjiem. Šobrīd abas puses (amatpersonas un žurnālisti) pārsvarā stingri turas katra pie saviem argumentiem, jo likuma izpratnē katrs no viņiem ir atbildīgs par nododamo/ saņemto informāciju. Šīs paneldiskusijas izvirzīto jautājumu risināšana tādējādi prasa izteiktu sadarbību starp vairākām pusēm (tiesībaizsardzības institūciju un prokuratūras pārstāvji, žurnālisti, likumdevējs, Datu valsts inspekcija, Tiesībsarga birojs u.c.), jo tikai tad, kad katra puse sapratīs otru, būs iespējams izstrādāt likuma normu, kas darbosies visu iesaistīto pušu un sabiedrības interesēs.

3. paneldiskusija

Plašāka datu pieejamība par kriminālprocesiem un tiesu darbu: iespēja vai utopija?

Moderatore: Iveta Kažoka, direktore, vadošā pētniece „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”

Paneldiskusijas dalībnieki: Tiesu administrācijas Projektu vadības un starptautiskās nodaļas vadītāja vietnieks Jānis Dreimanis, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Elektroniskās pārvaldes departamenta direktors Uģis Bisenieks, LTV ziņu dienesta raidījuma “De Facto” žurnālists Ivo Leitāns, Latvijas Republikas Prokuratūras preses sekretāre Laura Majevska.

Diskusijas laikā tika skatīts jautājums, cik lielā mērā tiesībaizsardzības institūciju/ prokuratūras rīcībā esošie dati varētu būt pieejami žurnālistiem atvērto datu veidā (“Latvijas Atvērto datu portāls”), vai arī noderīga informācija varētu būt pieejama institūciju interneta vietnēs.

Tiesu administrācija pēdējos gadus ir strādājusi, lai tiesu datus padarītu sabiedrībai pieejamākus. Klātesošajiem tika prezentēta Tiesu informatīvas sistēmas (TIS) jaunā funkcionalitāte. Esošie dati TIS sniedz iespēju atlasīt datus dažādos veidos un griezumos, t.sk. notiesāto personu skaitu, neskatīto lietu skaitu katram tiesnesim, informāciju par darbību ar lietu, lietas dalībniekiem utt. Ņemot vērā personas datu aizsardzības aspektu, ne visa veida informācija ir publiski pieejama. Tiesu administrācija sadarbojas ar žurnālistiem un sniedz tiem nepieciešamo informāciju, izvērtējot personas datu aizsardzības aspektus. Jāņem vērā, ka ar atvērto datu lietošanu var rasties problēmas, kas saistītas ar to publiskošanas tiesiskumu. Tāpat tika norādīts, ka tiesu darbu dati tiek izsniegti trešajām personām pēc pieprasījuma. Tiesu administrācijai ir plašs datu apjoms, taču žurnālistiem ir jābūt skaidram redzējumam, kādai informācijai TIS ir jābūt pieejamai.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pārstāvis sniedza ieskatu Latvijas Atvērto datu portāla <https://data.gov.lv/lv> darbībā. Minētais portāls ir vienota publiskā e-vidē, kurā ir ievietota brīvi pieejama informācija lietošanai bez ierobežojumiem (atvērtie dati). Klātesošie dalībnieki tika īsumā iepazīstināti ar atvērto datu regulējošo tiesību aktu normām: Eiropas Parlamenta un Padomes 2013.gada 26.jūnija Direktīvu Nr.2013/37/ES, ar ko groza Direktīvu 2003/98/EK par valsts sektora informācijas atkal izmantošanu, Informācijas atklātības likumu, 2018.gada 25.septembra Ministru kabineta noteikumiem Nr.611 “Kārtība, kādā iestādes ievieto informāciju internetā”. 2019.gada 25.aprīlī Valsts sekretāru sanāksmē (VSS-351) tika izsludināta “Latvijas Atvērto datu stratēģija”, lai noteiktu valsts rīcību atvērto datu jomā tuvākajos 3 gados.

Portālā <https://data.gov.lv/lv> ir ievietotas Iekšlietu ministrijas Informācijas centra tiesībaizsardzības iestāžu publicētās datu kopas, piemēram, kriminālā statistika, statistika par personām, kurām ir tiesības uz aizsardzību, statistika par noziedzīgu nodarījumu rezultātā cietušajām personām un ceļu satiksmes negadījumu, pārkāpumu un noziegumu ceļa satiksmes jomā notikumu vietas dati. Tuvākajā laikā Eiropas Reģionālā attīstības fonda ietvaros ir plānots publicēt 33 valsts iestāžu datu kopas, t.sk. no Ieslodzījumu vietu pārvaldes, Latvijas Republikas Prokuratūras, Tiesu administrācijas un Valsts probācijas dienesta. Datu atvēršana un publiskošana gan atvieglotu žurnālistu, pētnieku, aktīvistu darbību, gan veicinātu valsts pārvaldes darbības efektivitāti, kā arī sekmētu jaunu produktu un pakalpojumu izstrādi.

Diskusijas dalībnieki vienojās, ka ir jāattīsta līdzīga veida diskusijas un turpmāk būtu jārisina jautājums par to, vai internetā varētu padarīt publiski pieejamus datus par krimināllietu numuriem, par šo lietu uzraugošajiem prokuroriem un lietu statusu. Tiesībaizsardzības institūciju/ prokuratūras pārstāvji norādīja uz šāda veida informācijas publiskošanas riskiem un papildus izmaksām. Dalībnieki vienlaikus apliecināja, ka žurnālisti un tiesību eksperti būtu jāinformē par datiem un analīzi, ko pēc pieprasījuma var iegūt no TIS. Vienlaikus tika norādīts, ka TIS datiem pēc iespējas jābūt pieejamiem atvērto datu veidā. Mediju pārstāvji vērsa uzmanību, ka no žurnālistu darba loģikas prioritārais jautājums ir arī par tiesu darba e-kalendāra uzlabošanu interneta portālā <http://manas.tiesas.lv>.

4. paneldiskusija

Kāda ir žurnālistu atbildība, informējot sabiedrību par tiesībaizsardzības institūciju darbu un konkrētiem kriminālprocesiem.

Moderatore: Linda Bīriņa, zvērināta advokāte, advokātu birojs “Cobalt”

Paneldiskusijas dalībnieki: Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas prokurors Māris Leja, žurnāla IR žurnāliste Indra Sprance, Latvijas

Republikas Kultūras ministrijas Mediju politikas nodaļas vadītāja Aiga Grišāne, Biedrības "Latvijas Mediju ētikas padome" valdes priekšsēdētājs Jānis Lielpēteris.

Diskusijā tika apspriesti šādi būtiski jautājumi:

- vai visi informācijas pieprasītāji/publiskotāji, kuri sevi sauc par žurnālistiem, patiešām ir žurnālisti?
- profesionālās ētikas jautājumi TAI/ prokuratūras un žurnālistu informācijas apmaiņā.

Kas ir žurnālists? Saskaņā ar likuma "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 23.pantu „Par žurnālistu šajā likumā tiek uzskatīta persona, kura vāc, apkopo, rediģē vai citādā veidā sagatavo materiālus masu informācijas līdzeklim un kura ar to noslēgusi darba līgumu vai veic šo darbu masu informācijas līdzekļa uzdevumā, kā arī žurnālistu apvienību biedrs”.

Žurnālista un mediju definīcija ir aktuāls jautājums. Žurnālistu un mediju darbību pamatā regulē likums "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem", kas pieņemts 1990.gadā ar tā laika domām un izņēmumiem un izdzīvojis līdz mūsdienām ar dažādām interpretācijām. Žurnālistu un mediju darbību regulē arī Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīva¹. Pēdējie direktīvas paplašinājumi skar mediju darbības regulējumu tādās platformās kā *YouTube*. Šobrīd Latvijā attiecīgajā darbības laukā tiek uzsāktas diskusijas par jaunas mediju definīcijas izstrādi, kombinējot funkcionālo un institucionālo izpratni, īpaši ņemto vērā Eiropas Padomes pieņemtos ieteikumus.²

Diskusijas laikā tika aplūkoti vairāki problēmjautājumi:

- 1) likumā "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" sniegtā žurnālistu un mediju definīcija ir novecojusi. Nav precīzi skaidrs, vai žurnālistu definīcijai atbilst blogeri, frīlanceri u.c. Kā arī, nav precīzi skaidrs, vai sociālie tīkli atbilst mediju jēdzienam. Pastāv daļa žurnālistu un mediju, kas pēc būtības vairs neatbilst žurnālistu un masu mediju definīcijai, piem., attiecīgas personas nav darba attiecībās ar masu informācijas līdzekļiem, taču darbojas sabiedrisko attiecību jomā un pilda žurnālistu funkcijas. Mediju politikas nodaļa Kultūras ministrijā ir uzsākusi normatīvā regulējuma caurskatīšanu ar mērķi panākt tiesību aktu atbilstību mūsdienu situācijai. Būtiski ir iekļaut tajos skaidrojumus par elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem. Profesionāliem žurnālistiem ir svarīgi, lai par žurnālistu netiktu sauktas personas, kuras nav cienīgas veikt žurnālista darbu. Personas, kuras tikai sauc sevi par žurnālistiem, iegūto informāciju var izmantot citiem nolūkiem, nekā to nosaka žurnālistikas mērķis. Iespējams tas ir iemesls, kāpēc profesionālie žurnālisti nevēlas paplašināt žurnālista definīciju;
- 2) žurnālistiem ir saistošas profesionālās ētikas normas saistībā ar to, kāda informācija un kādā veidā tā tiek sniegta sabiedrībai. Līdz ar to ir būtiski, ka visām personām, kuras ir tiesīgas sevi saukt par žurnālistiem, ir saistošas nozares ētikas normas. Latvijā ir izveidota biedrība "Latvijas Mediju ētikas padome". Viens no biedrības mērķiem - veicināt ētisku mediju praksi Latvijā. Organizācija uzklausa arī sūdzības attiecībā uz medijiem, žurnālistiem, kā arī veicina

¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2010/13/ES (2010. gada 10. marts), par to, lai koordinētu dažus dalībvalstu normatīvajos un administratīvajos aktos paredzētus noteikumus par audiovizuālo mediju pakalpojumu sniegšanu (Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīva) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32010L0013>

² Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2011)7 of the Committee of Ministers to member states on a new notion of media. Pieejams: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cc2c0. Sk. arī Ministru kabineta 11.12.2018. rīkojumu Nr.656 "Par konceptuālo ziņojumu "Mediju ombuda izveide, tā sastāvs, darbības vadlīnijas un lauks"

visas nozares attīstību kopumā, aptverot visus mediju veidus. Diskusijas dalībnieki ir atzinuši, ka mediju pašregulācijai un profesionālās ētikas aspektu ņemšanai vērā ir būtiska nozīme;

- 3) žurnālistam, pieprasot informāciju par krimināllietu materiāliem, ir jāpierāda žurnālista statuss. Žurnālista apliecībai vai izsniegtajai masu medija pilnvarai vajadzētu būt kā vienam no apliecinājumiem par žurnālista profesionālo darbību. Latvijā ir divas žurnālistu profesionālās organizācijas – Latvijas žurnālistu asociācija un Latvijas žurnālistu savienība. Ja žurnālistam nav darba apliecības, tad piederību žurnālistikas jomai kā ārštata autors var iegūt iestājoties Latvijas Žurnālistu savienībā vai Latvijas Žurnālistu asociācijā.³ Tiesībaizsardzības institūcijas/ prokuratūras pārstāvji informēja, ka medijus un žurnālistus definē (saistībā ar žurnālistu tiesībām iepazīties ar krimināllietas materiāliem) atbilstoši nacionālajam regulējumam. Jēdziena paplašināta interpretācija netiek veikta. Ja tiesībaizsardzības iestādēm būtu jāvadās pēc plašākas definīcijas, kas ir vai nav žurnālists, tad varētu rasties būtiski riski. Ikvienu personu, kurai būtu jāsniedz liecības, varētu dēvēt sevi par žurnālistu un, piem., atsaukties uz informācijas avotu neizpaušanu;
- 4) žurnālistus interesējošā informācija par līgumiem un darījumu apliecinājumiem bieži netiek atklāta, pamatojot to ar komercdarbības noslēpuma neizpaušanu.⁴ Informācija, kas nepieciešama pētnieciskajai žurnālistikai, visbiežāk netiek publicēta;
- 5) sabiedrība nav pietiekami informēta par žurnālistu darbību un mediju politiku. Medijpratības līmenis būtu paaugstināms. Svarīgi attīstīt publiskas diskusijas, lai rastu vienotu izpratni par žurnālistiem un medijiem, to tiesībām, pienākumiem un atbildību, kā arī attīstītu informācijas izvērtēšanas un analīzes spēju;
- 6) nav precīzi skaidrs, kāda ir žurnālista atbildība, ja žurnālists ir atklājis neizpaužamu informāciju, vai informācijas publicēšana ir nodarījusi kaitējumu. Žurnālistam aizliegts izpaust pirmstiesas kriminālprocesā iegūtās ziņas bez izmeklētāja vai prokurora atļaujas jeb izpaust tās plašākā apjomā kā atļauts. Izmeklētājs vai prokurors rakstveidā brīdina personu par kriminālatbildību par šādu ziņu izpaušanu.⁵ Skaidri nav arī regulēts žurnālistu atbildības līmenis, gadījumos, kad žurnālisti netiek brīdināti par informācijas neizpaušanu, taču tās izpaušana aizskar trešo pušu tiesības un intereses. Žurnālistiem pietiekošā mērā nav paredzēta atbildība attiecībā uz gadījumiem, kad žurnālists netiek brīdināts par informācijas izpaušanas aizliegumu, taču informāciju ir izpaudis – faktiski būtu jāvērtē attiecīgas informācijas publiskošanas tiesiskums;
- 7) komunikācijas problēmas bieži vien tiek mēģināts risināt ar juridiskiem līdzekļiem. Būtu tomēr svarīgi vērtēt, vai konkrētais žurnālists/ medijs ir veicis t.s. "sargsuņa" funkciju tā, lai sabiedrības ieguvums konkrētajā gadījumā būtu lielāks nekā nodarītais zaudējums, publicējot informāciju;
- 8) žurnālista tiesības ir jāsaista ar pienākumiem. Šobrīd no žurnālistiem nereti var dzirdēt vairāk par tiesībām saņemt informāciju, nevis par viņu atbildību, publicējot saņemto informāciju. Sabiedrībai ir tiesības saņemt informāciju par tai svarīgajām lietām, taču žurnālistam ir jāveic izvērtējums un jāuzņemas atbildība par informācijas korektumu un publiskošanas savlaicīgumu.

³ <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/15854-ka-klut-par-zurnalistu-organizacijas-biedru-2018>

⁴ <https://lvportals.lv/skaidrojumi/295138-komercnoslepumu-aizsargas-ar-atsevisku-likumu-2018>

⁵ Kriminālprocesa likuma 396.panta pirmā daļa. Sk. arī Krimināllikuma 307.¹ pantu "Krimināllietas materiālu pavairošanas un to satura izplatīšanas aizlieguma pārkāpšana"

5. paneldiskusija

Tiesībaizsardzības iestādes kā žurnālistu informācijas avots

Moderatore: Anda Rožukalne, profesore, Rīgas Stradiņa universitātē

Paneldiskusijas dalībnieki: Valsts policijas Sabiedrisko attiecību nodaļas vadītāja Sigita Pildava, Latvijas Republikas Prokuratūras preses sekretāre Laura Majevska, “Reuters” žurnālists Ģederts Ģelzis, Latvijas Radio ziņu dienesta žurnāliste Zane Mače.

Diskusijas laikā tika izskatīti jautājumi par to, kādi risinājumi un kādos apstākļos ir efektīvāki (iestāžu pieredze sadarbībā ar žurnālistiem), piem., preses konferenču/ brīfingu organizēšana pēc iestādes iniciatīvas, iestāžu izstrādāto infografiku izvietošana interneta vietnēs, atbilžu sniegšana uz žurnālistu jautājumiem un ar to saistīti problēmjautājumi.

Diskusijas laikā tika aplūkoti vairāki problēmjautājumi:

- 1) Latvijas mediju pārstāvji izteica viedokli, ka Latvijā pastāv problēmas attiecībā uz mediju informācijas iegūšanas ātrumu un sniegtās informācijas apjomu;
- 2) sniegtā informācija ne vienmēr ir kvalitatīva;
- 3) tiesībaizsardzības institūciju pārstāvji var neatklāt to personu vārdus un amatus, attiecībā uz kurām tiek veiktas izmeklēšanas darbības;
- 4) žurnālistiem trūkst statistikas datu no tiesībaizsardzības institūcijām/ prokuratūras un sagatavotā informācija pārsvarā tiek sniegta preses relīžu veidā;
- 5) informācijas apmaiņai nepieciešams vairāk izmantot sociālos tīklus.

Diskusijas laikā dalībnieki skaidroja:

- 1) ja ir bijis kāds notikums, pēc iespējas ātrāk ir nepieciešams saņemt plašāku informāciju, lai izprastu, kas ir noticis. Mediju pārstāvji pamatinformāciju ātrāk un plašākā veidā saņem no ārvalstu dienestiem, kuri ir sadarbojušies ar attiecīgo Latvijas tiesībaizsardzības iestādi. Prokuratūras un Valsts policijas pārstāvji norādīja, ka, sniedzot informāciju medijiem, galvenais kritērijs sniegtajai informācijai – nekaitēt izmeklēšanas interesēm, līdz ar to sniegtās informācijas saturam jābūt īsam un patiesam. Informācijas sniegšanas ātrumu ietekmē fakts, ka nedrīkst sniegt neprecīzu informāciju. Tiesībaizsardzības institūcijas veicot aizturēšanas, kratīšanas vai kādas citas darbības, nedrīkst izpaust iespējamās notikuma versijas. Savukārt informācijas precizēšana un sagatavošana prasa laiku. Jebkura informācijas sniegšana sabiedrībai un žurnālistiem tiek saskaņota ar konkrētā procesa virzītāju. Tiesībaizsardzības iestāžu, sabiedrības un žurnālistu intereses ir panākt, lai lieta tiktu kvalitatīvi izmeklēta, nodota prokuratūrai un tiesai. Virsmērķis visiem ir viens;
- 2) mediju pārstāvji uzsvēra, ka reizēm vilcināšanās var kaitēt sabiedrības interesēm. Līdz ar to arī žurnālistiem nākas izmantot dažādus veidus informācijas iegūšanai – gan dežūrēt pie noteiktām iestādēm, gan izdarīt secinājumus no faktiem un pieņēmumiem, nesaņemot savlaicīgu apstiprinājumu par faktiem, piemēram, ka kāda noteikta tiesībaizsardzības institūcija ir veikusi noteiktas darbības, ārvalstu mediji atsakās no šādu ziņu publicēšanas. Sniedzamai informācijai ļoti vēlams būt arī angļu valodā. Informācijas atspoguļošanā ārvalstu medijiem pieslēdzas vesela komanda un, ja žurnālistam ir iespēja savākt informāciju, tas dod iespēju izvairīties no dažādām spekulācijām. Ārvalstu žurnālisti skatās uz Latvijas reģionu no sava redzes punkta, un bieži vien Latvijas žurnālistiem ir jāskaidro

- Latvijas tiesībsardzības darba nianse ārvalstu kolēģiem. Tiesībsardzības institūciju pārstāvji norādīja, ka nepieciešami papildus resursi tulkošanas pakalpojumu nodrošināšanai;
- 3) tiesībsardzības institūciju pārstāvji liedz žurnālistiem publicēt plašāku informāciju, piemēram, veicot kratīšanu, netiek minēti personu vārdi, uzvārdi, amati. Jāatzīmē tomēr, ka bieži vien sociālajos tīklos informācija ir pieejama pirms to sniedz tiesībsardzības institūciju pārstāvji. Policijas pārstāvis informēja, ka amatpersona par nevainīguma prezumpcijas pārkāpšanu un personas identificēšanu var tikt administratīvi sodīta. Nevainīguma prezumpcijas principa ievērošana ir svarīga, jo ziņas par faktiem, kuras iegūtas, pārkāpjot kriminālprocesa pamatprincipus, tai skaitā personas tiesības uz nevainīguma prezumpciju, ir atzīstamas par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām.⁶ Personu par vainīgu var atzīt tikai tiesa. Arī Latvijas Republikas Prokuratūras pārstāvji izvairās minēt informāciju par konkrētām personām. Iespēju robežās tiek sniegta informācija par amatu. Informācijas sniegšana ir ne tikai procesa virzītāja atbildība, bet arī iestādes atbildība. Procesā virzītājs ir tas, kas nosaka cik plašu un kādu informāciju institūcijas sabiedrisko attiecību struktūrvienības pārstāvji var sniegt. Publiskajā telpā tiesībsardzības institūcijas iespēju robežās sniedz informāciju par krimināllietas faktiem, taču izmeklēšanas laikā detalizētu informāciju par veicamajām darbībām sniegt nedrīkst;
 - 4) pietiekošu informāciju apjomu sniedz Tiesu informācijas sistēma (TIS), taču tās dati tomēr nav izsmeltoši. No Valsts policijas un prokuratūras ir problemātiski saņemt vajadzīgus statistikas datus. Tiesībsardzības institūcijas nesagatavo medijiem audio vai video materiālu. Jāņem arī vērā fakts, ka radio ir specifisks medijs, kas nevar publicēt preses relīzi. Prokuratūras un Valsts policijas pārstāvji bija vienprātis, ka būtu jāpilnveido iestāžu informatīvās sistēmas, jo šobrīd tajās iekļautā informācija tiek pārsvarā strukturēta pēc Krimināllikuma pantiem, neļaujot efektīvi veikt statistisko datu atlasīšanu. Statistika ir samērā smagnēja un tai ir nepieciešams papildus skaidrojums. Mediju pārstāvjiem un sabiedrībai bieži vien nav skaidrības, vai noziedzības līmenis pieaug vai samazinās;
 - 5) diskusijas dalībnieki vienojās, ka informācijas apmaiņas procesā lielu lomu spēlē sociālie tīkli, ar kuru palīdzību tiek saņemta kriminālprocesa uzsākšanai un izmeklēšanai svarīga informācija. Sociālie tīkli mūsdienās atvieglo mediju darbu un pozitīvi ietekmē pušu savstarpējas attiecības sabiedrības informēšanas jomā.

Diskusijas dalībnieki, pārrunājot informācijas sniegšanu par konkrēto kriminālprocesu ietvaros, norādīja, ka, runājot par mediju publicēto saturu, ir svarīgi noturēt balansu starp patiesu pamatotu informāciju un dažādām interpretācijām.

6. paneldiskusija

Žurnālists kā informācijas avots tiesībsardzības iestādēm: iespējas un riski

Moderators: Jānis Siksnis, Baltijas Mediju izcilības centrs, izpilddirektors

Paneldiskusijas dalībnieki: Valsts policijas Sabiedrisko attiecību nodaļas vadītāja Sigita Pildava, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieka vietniece izmeklēšanas darbību jautājumos Ineta Cīrule, žurnālists Vlads Lavrovs, Latvijas Radio ziņu dienesta žurnāliste Zane Mače, žurnāla “Jurista Vārds” galvenā redaktora vietniece Sannija Matule.

⁶ <https://lvportals.lv/tiesas/297199-nevainiguma-prezumpcijas-izpratne-un-nozime-kriminalprocesa-2018>

Diskusijas laikā visbūtiskāk tika iztirzāts jautājums par līdzšinējās sadarbības pieredzi, žurnālistiem sniedzot informāciju tiesībsardzības institūcijām/ prokuratūrai, kā arī, žurnālistu informācijas avotu aizsardzību.

Diskusijas moderators uzsvēra, ka tiesībsardzības/ prokuratūras un mediju savstarpēja respektēšana ir būtisks elements sadarbības veicināšanā.

Tiesībsardzības institūcijas nereti pieprasa žurnālistiem atklāt informācijas avotus, taču žurnālistiem ne vienmēr ir skaidra institūciju motivācija/ pamatojums, lai informācijas avoti tiktu atklāti un žurnālisti sniegtu detalizētus skaidrojumus .

Ārvalstu mediju pārstāvis, sniedzot informāciju par mediju avotu aizsardzību, norādīja, ka informācija ir žurnālistu resurss un galvenais žurnālista aizsardzības avots. Tas ir izaicinājums veidot kompromisu starp tiesībsardzības institūcijām un medijiem. Mediju pārstāvis ir pārliecināts – ja valsts institūcijas uzdrošinātos iesaistīt žurnālistus aktivitātēs saistībā ar lietas izmeklēšanu, rezultāti būtu sasniedzami ātrāk un efektīvāk, taču tas būtu savstarpējas uzticības jautājums.

Diskusijas dalībnieki norādīja, ka primāri tiesībsardzības institūcijām ir nodrošināt sabiedrības interešu un normatīvo aktu prasību ievērošanu. Līdz ar to, nepieciešamības gadījumā žurnālistiem var tikt lūgts atklāt informācijas avotus. Tiesībsardzības institūcijas pārstāvis norādīja, ka izmeklētājs nevar bez īpaša pamatojuma prasīt žurnālistu atklāt informācijas avotu, tam ir nepieciešams izmeklēšanas tiesneša lēmums. Mediju pārstāvji uzskata, ka, pieņemot lēmumu lūgt vai nelūgt žurnālistam atklāt viņa informācijas avotus, tiesībsardzības institūcijām primāri būtu jāizvērtē, vai nav iespējams iegūt šādu informāciju citā veidā. Mediju pārstāvji bija vienprātīgi par to, ka nav skaidrs uz kāda pamata šobrīd balstās tiesībsardzības institūciju lēmums atklāt žurnālista informācijas avotus, kā arī nav definēti vērtēšanas kritēriji, kas būtu jāņem vērā institūcijām. Diskusijas gaitā tiesībsardzības institūciju pārstāvji norādīja, ka daudzos gadījumos žurnālisti ir spējīgi daudz ātrāk iegūt izmeklēšanai svarīgu informāciju, taču institūcijas ne vienmēr ir informētas, kurās nozarēs strādā žurnālisti un ir nepieciešama arī žurnālistu iniciatīva sadarbības uzsākšanai un stiprināšanai.

Viens no diskusijas klausītājiem uzsvēra, ka žurnālistu tiesības un pienākums atklāt informācijas avotus ir skatīts Eiropas Cilvēktiesību tiesā, t.sk. ieskicējot vispārīgus principus žurnālistikas jomā:

- 1) žurnālista funkcija ir informēt sabiedrību, bet sabiedrībai ir tiesības saņemt informāciju;
- 2) preses īpaša loma ir nodrošināt informācijas sniegšanu sabiedrībai par tai aktuāliem jautājumiem. Brīva mediju darbība ir nepieciešama demokrātiskā valstī;
- 3) žurnālistu informācijas avotu aizsardzība ir viens no pamatnosacījumiem preses brīvībai, jo bez šādas aizsardzības informācijas avoti var atturēties atbalstīt presi sabiedrības informēšanā par tai nozīmīgiem jautājumiem.

Diskusijas nobeigumā dalībnieki secināja, ka mediju un tiesībsardzības institūciju/ prokuratūras veiksmīga sadarbība ir iespējama, galvenais, lai sakrīt iesaistīto pušu virsmērķi. Abpusēji pieņemamu sadarbības nosacījumu identificēšana ir atslēga sadarbības veicināšanai.